

TÕLKIJAJA TÕLKETOOTMISVÕRGUSTIK¹

Heljo Konts

Maksu- ja Tolliameti tõlkija

Millel põhineb tõlkija väärtustamine ja positsioon?

Elame huvitava ajal, tõlkevaldkonna struktuurimuutuste keskmes. Loodetavasti on tõlketööde kvaliteet endistviisi hinnas. Ka meil.

Viimasel ajal on tarbetekstide tõlkimise valdkonnas toimunud laiaulatuslikud muutused. Olulisem on ehk see, et tänapäeval töötavad tõlkijad sageli alltöövõtjatena globaliseerunud tõlketootmisvõrgustikus² mis koosneb paljudest tegijatest. Tõlketöö on seega toode, mida müüakse-ostetakse nagu muudki kaupa kas omahinna, kõrge hinna, soodushinna või koguni dumpinguhinnaga.

Ida-Soome ülikoolis on tõlkijate tegevust üsna palju uuritud. Eestis seda eriti tehtud ei ole, vähemalt pole seda avalikustatud. Samas aga võib oletada, et Eestis on tõlkijate olukord enam-vähem samasugune kui Soomes või Taanis, sest on ju eesti keelgi väike keel, mis väljaspool oma riiki eriti levinud ei ole. Ka Euroopa institutsioonides eesti keelde tõlgitav on ju eelkõige mõeldud vaid eestlaste jaoks. Seega on ehk meilgi põhjust soomlaste-taanlaste selle valdkonna uurimustega tutvuda. Äkki on meilgi vaja samasugustele probleemidele lahendusi otsida või neid vähemalt teadvustada?

Helle Vrønning Dam ja tema kolleeg Karen Korning Zethsen on teinud esimese ulatusliku ja süstemaatilise uuringu selle kohta, kuidas tõlkijad enda väärtustamist ja oma positsiooni kogevad.

Tõlkijad jagatakse kolme suurde rühma: vabakutselised, tõlkebüroode tõlkijad ja asutusetõlkijad.³ Aastatel 2007–2009 vastas küsitlusele 244 taanlasest tõlkijat. Neist 131 töötasid vabakutselisena, 66 tõlkebüroodes ja 47 ettevõtetes, nt pangas või kindlustuseltsis. Nendes firmades vastas küsitlusele 49 töötajat, kes olid firma spetsialistid. Vastajad hindasid tõlkija väärtustamist üldse ning sissetulekute taset, asjatundmist, nähtavust ja mõjujõudu.

Tulemused toetasid arusaama tõlkijaameti vähesest väärtustamisest: punktisüsteemis 1–5 jäid tõlkijate hinnangud oma ametipositsioonile allapoole keskmist.

Kõige paremaks hindasid oma positsiooni asutusetõlkijad, kuigi nende sissetulekud on vabakutselistega võrreldes väiksemad. Dam rõhutab, et põhjuseks ei ole pelgalt alaline töö. Asutusetõlkijad hindasid oma positsiooni seda kõrgemalt, mida rohkem kontakte neil oli asutuse muude töötajatega. Kontaktid annavad võimaluse termineid täpsustada ja konsulteerida. Teised asutuse töötajad aga hindasid tõlkija ametipositsiooni seda paremaks, mida rohkem tõlkijaid nad nimepidi või isiklikult tundsid. Nii tekkis erinevate tõlgete võrdlemise moment. Samal ajal töötavad asutusetõlkijad suures organisatsioonis, kus

---

¹ Kasutasin artikleid Soome Tõlkijate ja Tõlkide Liidu ajakirja Kääntäjä numbritest 2 ja 3, 2012 ning nr-st 1, 2013.

² Ingl *translation production networks*.

³ Ettevõtte sees töötavad tõlkijad.

tõlkimine on vaid üks väike osa asutuse tegevusest, sageli nn abitegevus. Siit kujunevad tihti ka hoiakud: asutuse muud spetsialistid hindasid tõlkija ametialal nõutavat asjatundmist madalamaks kui tõlkijad ise. Tõlkijad ise väärtustasid eelkõige seda, et on võimalik suhelda nii teksti autori kui ka tõlke kasutajaga. Sellest oleneb tõlke kvaliteet ja tööst saadav rahulolu.

Tõlkebüroode tõlkijad ja vabakutselised hindasid asjatundmist siiski palju kõrgemalt kui asutusetõlkijad.

Vabakutselised tõlkijad hindasid oma positsiooni samuti heaks. Dam leidis, et vastus peitub tööoludes: vabakutselistel on enamasti otsesed kliendid ja nad saavad suhteliselt hästi oma töötingimuste üle nõu pidada ja soosida n-ö häid kliente. See on näha ka sissetulekute tasemes. Tööoludega rahul olev tõlkija ilmselt hindab ka oma ameti väärtustamist paremaks.

Kõige ebasoodsamas olukorras on tõlkebüroode tõlkijad nii tõlkijate väärtustamise kui ka tõlketööde kvaliteedi poolest. Neil ei ole enamasti kokkupuudet tõlgitava teksti autori ega kasutajaga.

Ehk üllatavaltki tõuseb väärtustamisel tähtsaks nähtavus. Dam julgustab tõlkijaid jätkuvalt oma elukutset nähtavaks tegema ja õigusi kaitsma. Julgustav näide on konverentsitõlgid, kes on kindlustanud endile oma ametist väärtustatud kujutluse. Just tööolude karmimaks muutudes on ametiuhkus ja eneseväärikus tõlkija toimetuleku eeldus.

Vaasa ülikooli tõlkimisõpetaja Kristiina Abdallah kaitses 2012. aastal väitekirja tõlkijate osast laiemas tõlketootmisvõrgustikus ning hindas muu hulgas selle võrgustiku mõju tõlkekvaliteedile.

Kuna meilgi saavad tavaliselt tõlkebürood mitmesugustel põhjustel tõlketööde hanked endale ja hakkavad sageli alles siis nendeks töödeks tõlkijaid otsima, on mõtet seda küsimust teadvustada ka siin.

Abdallahi väitekirja teema puudutab peaaegu iga professionaalset tõlkijat: küsimus on tõlkijate toimetulekust olukorras, kus otsustusvõim alltöövõtuvõrgustikus jääb tõlkijast üha kaugemale. Abdallah esitab oma töös tõlkimise valdkonda üldistava võrgustikumudeli, kus kliendiks on vahetu kasutaja asemel tõlkebüroo või alltöövõtukett. Hierarhilises võrgustikus tegutsetakse sageli puudulike teadmistega, samuti pigistavad vahelülid kokku ajakava ja tasuvad töö eest dumpinguhindadega.

Abdallahi väitekirja koosneb viiest osast, neist neli põhinevad empiirilistel admetel. Erilist huvi pakuvad esimene – „Usalduse haldamine. Tõlkimine ja võrgustiku majandamine“ ja kolmas – „Tõlkijate ametkond tootmisvõrgustikus“.

Esimene osa on kirjutatud kahasse juhendaja Kaisa Koskineniga ning annab linnulennulise ülevaate, lausa kaardi tootmisvõrgustiku topoloogiast ja keskendub usalduse probleemile. Usaldus on nende võrgustike Achilleuse kand. Ja mis veelgi häirivam: usalduse puudumine näib takistavat kestlikku arengut tõlketööstuses. Veelgi enam, tõlkefirmad ja klientide äriühingud võiksid olla huvitatud teadmisest, et tehingute kulud võivad usalduse puudumise tõttu kasvada ning sellest tulenev informatsiooniline ebasümmeetria ja kvaliteedi ebakindlus muudab lepingutes usaldusväarsuse kohustuse raskesti tagatavaks.

Kolmandas osas uurib Abdallah, kuidas tootmisvõrgustiku struktuur mõjutab tõlkijate ametkonda. Ta tõestab, et surve tootmisvõrgustikult (tõlkebüroo juhtkond ja kliendi äriühing) võivad sundida tõlkijat teataval määral ebaeetiliselt käituma, hoolimata tõlkija enda soovist tegutseda eetiliselt. Intervjuud tõlkijatega toovad välja kollektiivse tegevuse dilemmad koos tõsiste probleemidega, mis tekivad ebasümmeetriast informatsiooni ja eesmärkide vastandumisel printsipaalide ja agentide (tõlkija seisukohast näiteks suure tõlkefirma peakorter ja temale alluvad väikesed tõlkebürood mitmes riigis, kus tõlkijad töötavad) vahel, näiteks moraalse tõkke ja kohustuse ebasümmeetria. Kirjeldatakse kaheksa tõlkija kogemust, mis annab kurva pildi nende ametist. Intervjueeritavate palgatase on paiguti tõeliselt madal. Osa tõlkijaid üritab kvaliteedi tagamiseks nahast välja pugeda, osa ei hooli enam millestki. Bürootõlkijad on pettunud, sest tõlkebüroodes ei huvita kvaliteet isegi mitte juhtkonda. Paljud tõlkijad vahetavadki eriala.

Tõlkebüroode osakaal tellimustes (umbes 2/3) on märgatavalt suurem otseste klientide (1/3) omast ja oletatavasti suureneb veelgi. Ka arusaam madalatest palkadest saab tuge: umbes pooled vastajatest teenivad tõlketöoga alla 22 000 euro aastas, mis on väiksem kui tõlkija ettevalmistusest lähtudes võiks eeldada.⁴

Väitekirjas täheldatud kvaliteedi nõrgenemine on töö kaudu paljudele tuttav. Tuleb ju klientidelt parandamiseks üha veidramaid kirjatükke, mille kohta on esialgne toimetaja väitnud, et see on valmis tõlge. Dumpinguhindadest rääkides ütleb meditsiiniala tõlkija Raila Hekkanen, et näiteks väga nõudliku meditsiinivaldkonna tõlke eest on pakutud isegi 0,09 eurot sõna eest!

Siin sobiks rääkida audiovisuaalsete tekstide tõlkijate võitlusest oma õiguste eest, mida kajastab Rosa Aaltonen oma artiklis Kääntäjä nr 1, 2013. Seoses Soome audiovisuaalsete tõlketööde tellimuste üleminekuga ühelt firmalt teisele vähendati tõlkijate palkasid, mistõttu uue vahendusfirma ja tõlkijate vahel lahvatas töötüli. Tõlkebüroo vabakutselistest tõlkijatest on paljud näivettevõtjaks⁵ sunnitud saanud kogeda selle ala varjupoolt: tööügamist eraldatuna, tiheda ajagraafikuga ja ebaõiglaselt väikese hüvitisega puhkepäevade eest. Mõne kalendrikuu teenistus oli ülipikkadest töönädalatest hoolimata 1000 euro piires. Keegi luges kokku oma teenistuse raske pooltunnise dokumendi tõlkimise eest⁶ ning sai pärast maksude mahaarvamist 45 eurot. Mitte just palju kahe päeva töö eest! Audiovisuaalsete tekstide tõlkijad kutsusid oma kolleege üles kandma protesti märgina T-särke kirjaga „Täna võitle, tõlgi homme!“ Osa vabakutselisi tõlkijaid ütles solidaarsusest oma koha üles. See solidaarsus oma õiguste eest seismisel üllatas tõlkeid ostvaid telekanaleid, kes loomulikult vajavad tööjõudu. Nii et käimasolevates läbirääkimistes on tõlkijatel lootust sõlmida uus, soodsam kollektiivleping.

Võrdlemiseks on esitatud ka Soome Tõlkijate ja Tõlkide Liidu II osakonna, tarbetekstide tõlkijate küsitluse tulemused 2011. aasta detsembris. Küsitlusele vastas 616 tarbetekstide tõlkijat: 82% naisi ja 18% mehi. Tõlkijate vanus oli enamasti 40–60 aastat. Peaaegu 60% töötab ettevõtjana, 18% on töösuhtes ja 11% vabakutselised. Kolmandik neist oli tõlkijana töötanud üle kahekümne aasta. Peale selle mahtusid tõlkimistöode kõrvale suuline tõlge ja õpetamine, veidi ka korrekatuurilugemist ja keeleteoimetamist.

⁴Arvestada tuleb ju ka mitmesuguseid tõlkimisega seotud muid kulusid, nt ruumide üüri, kulutusi elektrile ja töövahenditele, aga ka litsentsitasusid.

⁵Meie oludes on see ühe inimese osahing, mis on loodud selleks, et suudaks vajalikul määral tasuda riigimakse.

⁶Audiovisuaalse pooltunnise dokumendi tõlkimise puhul on vaja teha eelnevalt kaks päeva tööd: uurida termine kasutust, konsulteerida jne.

Ettevõtjana tegutsevate tõlkijate kõige tavalisem äriühinguvorm on ärinimi.⁷ Osühing on igal viiendal ettevõtjal. Oma töötajaid on väga üksikutel ettevõtjatel. Ligi 90% ettevõtjaist töötab kodus.

Ettevõtjate klientuurist eristub selgesti kolm suuremat rühma: otsesed kliendid (37%), Soome tõlkebürood (26%) ja rahvusvaheliste tõlkebüroode filiaalid (19%).

Töösuhtes olevad tõlkijad on enamasti avaliku teenistuse asutustes. Tüüpiline on, et töösuhe on püsiv ja täistööajaga.

Soome uurimuses toodi esile ka tõlkija elukutse head ja halvad küljed. Hinnati vabadust ja iseseisvust ning seda, et töös õpib kogu aeg midagi uut. Miinuspoolele seati töö saamise ebakindlus ja muu elu korraldamise raskus, väike tasu ning töö eraldatus. Hästi toime tulevad tõlkijad kogesid, et ettevõtlus sobib neile ning kiirete ja rahulike aegade vaheldumine on meelepärane. Kehvemini hakkama saajad aga pidasid puuduseks lisakoolituse ja arenguvõimaluste puudumist ning asjaolu, et tööd ei saa teha piisava kvaliteediga.

Kui nüüd minna tagasi Abdallahi väitekirja järelduste juurde, siis rõhutab see oma süngetest toonidest hoolimata, et tõlkijate töötingimuste kindlustamine on oluline kogu valdkonna jaoks. Kui tõlkijatele kindlustataks õigus tegutseda tõlke kasutajate esindajana, oleks tagatud ka see, et nad saaksid teha kvaliteetseid tõlkeid nendele kasutajatele, kes neid vajavad. See ei ole põhimõtteliselt ainult küsimus tõlkijate õigusest mõtestatud tööle, vaid kaugelt laiem arusaam võrdsetest õigustest ja tõlgete kättesaadavusest ühiskonnas. Samuti tuleks meele pidada, et tootmisvõrgustik on vaid üks viis tõlgete tootmiseks ning et paljurahvuselised tõlkefirmad ei saa eksisteerida ilma tõlkijateta, aga tõlkijad saavad tõlkida ilma neid ja kliente vahendavate tõlkebüroodeta.

Tõlkijate töö olemus näikse siiski muutuvat. Abdallahi sõnutsi ei tasu tõlkimist õppijate meelest enam keskenduda ainuüksi tõlkimisele, vaid väärtustada tuleb ka näiteks projektijuhtimist ja muud tõlkimisega seonduvat.

---

⁷ Formaalne, sageli üheinimese osühing, aga ka firma mitme tõlkijaga, peaasi et oleks firma nimi, mis lisab tööle kaalu.